



Hva mener partiene?

Til høsten er det stortingsvalg, og valgresultatet vil påvirke en rekke saker som er viktige for YS' medlemmer i egenskap av å være arbeidstakere og fagorganiserte. I dette notatet presenterer vi hva partiene går til valg på i saker som hører hjemme i det utvidete arbeidslivsbegrepet og i spørsmål som er prioritert i YS' politiske satsingsområder.

Notatet tar utgangspunkt i partienes arbeidsprogrammer for valgperioden 2017-2021, vedtatt på landsmøtene våren 2017. Alle dagens stortingspartier pluss Rødt er inkludert. Programmene er ikke nødvendigvis utførlige for den politikken partiene står for eller vil føre etter valget; forslag som er fremmet i Stortinget i løpet av inneværende periode vil ikke alltid få plass i et parti-program, det samme gjelder konkrete utspill og forslag som fremmes i media i løpet av valgkampen. Og mange kompromisser vil bli inngått i eventuelle regjerings- og budsjettforhandlinger med andre partier.

I tillegg varierer det hvor konkrete løftene i programmene er. Noen partier angir i større grad retningen for den politikken de vil føre på et område, mens andre er tydelige og målbare i sine løfter.

Men det er og blir programmene partiene går til valg på og bør bli målt på. Derfor er det programmene som presenteres her. Notatet er enkelt og punktvis, og presenterer partienes standpunkter ufiltrert slik de er formulert i programmene, uten nærmere analyse. For utdypende informasjon og begrunnelse for standpunktene anbefales det at man leser, ja, parti-programmene.

Som partipolitisk uavhengig hovedorganisasjon tar ikke YS stilling til hvilket parti som har den beste politikken, og vi gir heller ikke noe råd om hva våre medlemmer skal stemme. Det er det opp til hver enkelt å vurdere.

Godt valg.

Innhold

Arbeidsmiljø og arbeidstid	3
Kompetanseutvikling i arbeidslivet	7
Den norske arbeidslivmodellen/organisering	12
Pensjon	15
Inkludering i arbeidslivet	19
Likestilling i arbeidslivet	24
Arbeidslivsrelaterte stønader	29
Sosial dumping og arbeidslivskriminalitet	32
Endringer i offentlig sektor	36

Arbeidsmiljø og arbeidstid

Ap

- Fjerne den generelle adgangen til midlertidige ansettelser.
- Fjerne muligheten for å ta i bruk nulltimerskontrakter og arbeidskontrakter uten lønn mellom oppdrag.
- I samarbeid med partene i arbeidslivet: Definere «arbeidstaker» og «arbeidsgiver» i lovverket nærmere slik at det blir vanskeligere å omgå arbeidsgiveransvaret eller frata ansatte rettigheter.
- Endre arbeidsmiljøloven slik at avtaler med tillitsvalgte om tidsbegrenset innleie og avvik fra arbeidsmiljølovens alminnelige arbeidstidsbestemmelser bare kan inngås der det er hjemlet i landsdekkende overenskomst.
- Endre arbeidsmiljølovens virkeområde for regulering og tilsyn med petroleumsaktivitet, slik at aktivitet utført fra fartøy i tilknytning til petroleumsvirksomhet omfattes og reguleres av norsk lov.
- Styrke retten til heltid og styrke fortrinnsretten til økt stilling.
- Innføre kollektiv søksmålsrett i saker der det er spørsmål om ulovlig innleie av arbeidskraft.

Høyre

- Beholde fast ansettelse som hovedregel i arbeidslivet.
- Fortsatt arbeide for å redusere bruken av midlertidige stillinger i offentlig sektor.
- Legge til rette for flere hele stillinger, alternative turnusordninger og for at flere velger å jobbe heltid.
- Ha en moderne arbeidsmiljølovgivning som sikrer trygghet for den enkelte og nødvendig fleksibilitet i organiseringen av det daglige arbeid.
- Gjennomgå særaldersgrensene og andre lovbestemte aldersgrenser i offentlig sektor i samarbeid med partene i arbeidslivet, med det som mål at flere som har god arbeidsevne, får mulighet til å stå lenger i jobb.

Frp

- Gi flere muligheten til å komme ut i arbeid ved bruk av midlertidige ansettelser.
- Myke opp reglene for midlertidig ansettelse.
- Ha fleksible arbeidstidsavtaler mellom arbeidstaker og arbeidsgiver.
- At alternative turnuser skal avgjøres lokalt.
- Liberalisere arbeidsmiljøloven slik at den sikrer arbeidslivet fleksible, men trygge rammer og gi rom for lokal tilpasning.
- Åpne for at lærlinger kan følge ordinær arbeidstid hos lærebedriften.
- Fjerne adgangen til å si opp arbeidstakere utelukkende basert på alder.

KrF

- Beholde regler i arbeidsmiljøloven som skal sikre at faste ansettelsesforhold er hovedregelen i arbeidslivet.
- Arbeide for å redusere bruken av midlertidige stillinger i offentlig sektor.
- Tillate at arbeidstaker og arbeidsgiver gis noe mulighet til å avtale arbeid utover den alminnelige arbeidstid uten at dette anses som overtidsarbeid, gitt at arbeidstaker får rett til å ta ut tilsvarende antall timer med fritid senere.

Sp

- Norsk arbeidslivslovgivning, norske tariffavtaler og ILO-konvensjoner implementert av Norge skal ha forrang foran EU-retten.
- Reversere endringene i arbeidsmiljøloven som er gjennomført i perioden 2013–2017. Kommunenes fleksibilitet når det gjelder turnusordninger må ivaretas.
- Innskrenke muligheten for bruk av bemanningsbyråer, ansattkontrakter uten lønn mellom oppdrag og midlertidige ansettelser.
- Begrepet fast ansatt og begrepet midlertidig ansatt må defineres i arbeidsmiljøloven, slik at ansatte får forutsigbarhet for arbeidstid, lønn og stillingsvern.
- Gå mot lovfestet minstelønn, men bruke ordningen med allmenngjøring av tariffavtaler på flere fagområder.
- Styrke varslervernet i det norske arbeidslivet.
- Over tid fase ut særaldersgrenser.

V

- Fjerne tjenestemannsloven og la arbeidsmiljøloven gjelde i staten for å gi ansatte i staten samme rett til fast stilling som andre arbeidstakere.
- Utvide rammene for gjennomsnittsberegning av arbeidstid ved lokal avtale.
- Åpne for mer fleksibilitet rundt kvelds- og nattarbeid, i tråd med arbeidstidsutvalgets innstilling.
- Åpne for mer fleksibilitet rundt søn- og helgedagsarbeid.
- Avvikle særaldersgrenser i pensjonssystemet som ikke har faglig begrunnelse.
- Øke den alminnelige aldersgrensen i staten til 72 år, slik den er i privat og kommunal sektor.
- Lovfeste alle arbeidstakeres rettigheter knyttet til permittering.

SV

- Reversere svekkelsene som ble gjort i arbeidsmiljøloven i 2015 og styrke arbeidstakernes vern ytterligere.
- Sikre et klart skille mellom jobb og fritid, gjennom å forsvare normalarbeidsdagen.
- Legge til rette for gradvis arbeidstidsreduksjon med 6-timersdagen med full lønnskompensasjon som mål, samt gjennomføre langsiktige forsøk med forkortet arbeidstid.

- Avskaffe ansettelsesformer som "fast ansatt uten garantilønn" og "nullprosentstillinger" og slik sikre at ansatte får lønn også mellom oppdrag.
- Få de kommersielle bemanningsbyråene ut av arbeidslivet. Vikarbyrå skal bare være tillatt i visse tilfeller, slik regelverket var før år 2000.
- Kollektiv søksmålsrett om innleie av arbeidstaker fra bemanningsforetak gjeninnføres.
- Ta reservasjonsretten aktivt i bruk så lenge EØS-avtalen består, mot direktiver som svekker faglige rettigheter, den norske velferdsmodellen og vår helsepolitiske, forbrukerpolitiske og miljøpolitiske handlefrihet.
- Ha norske arbeidsvilkår i norske farvann og på norsk sokkel. Sikre at skipsarbeids-, skipssikkerhets- og arbeidsmiljøloven samt norsk tilsyn gjelder arbeidere på såkalte flerbruksfartøy. All aktivitet som foregår i norske farvann og på norsk sokkel skal reguleres av norsk lov, med norske lønns- og arbeidsbetingelser.
- At ansatte i varehandelen skal omfattes av arbeidsmiljølovens bestemmelser om natt- og søndagsarbeid.
- Reguleringen av søndagsåpne butikker overholdes og opprettholdes.
- Begrense mulighetene for bruk av innleid og midlertidig arbeidskraft.
- Sikre en sterk tjenestemannslov som sikrer uavhengighet i statsforvaltningen og hindrer korrupsjon og vilkårlige oppsigelser.
- Innføre en franchiselov. Loven må gjøre kjeden endelig ansvarlig for at arbeidsmiljøloven følges. Dagens franchisemodell utfordrer grunnleggende verdier i den norske modellen, og truer anstendige lønns- og arbeidsvilkår.

MDG

- Styrke arbeidsmiljølovens bestemmelser om fast ansettelse, også for ansatte i vikarbyrå.
- Gradvis redusere arbeidstiden fra 37 til 30 timer per uke, hvor redusert arbeidstid i hovedsak erstatter reallønnsøkning.
- I samarbeid med partene i arbeidslivet jobbe for at flere skal kunne velge redusert arbeidstid.
- Utvide den lovfestede retten til deltidsarbeid til å gjelde for flere arbeidstakere med omsorgsansvar, eventuelt også andre grupper dersom det viser seg å være behov for det.

Rødt

- Gå mot alle forslag om forlenging av arbeidstida og undergraving av dagens arbeidstidsregler.
- Endringene om arbeidstid som ble gjort i arbeidsmiljøloven i 2015 skal reverseres.
- Foreslå arbeidstidsordninger med 6-timersdag i ulike deler av offentlig sektor
- Frislippet av bemanningsbransjen har ført til økt sosial dumping, manglende integrering og lavere produktivitet, derfor må bemanningsselskaper forbys. Arbeidsformidling må fullt ut være en offentlig oppgave. Inntil dette er gjennomført, må det sikres at de som er fast ansatt i et bemanningsselskap mottar lønn også mellom oppdrag.
- Deltidsansatte skal ha rett til fast ansettelse i minimum en stillingsprosent som tilsvarer det man har jobbet siste tolv måneder.
- Forbud mot kreative selskapsstrukturer som har til formål å ødelegge det organiserte

arbeidsliv. Det skal være slik at man til enhver tid vet hvor man er ansatt og hvem som er ens reelle arbeidsgiver. Rødt ønsker ikke at det skal være mulig for bedrifter å organisere seg bort fra arbeidsgiveransvaret. Franchise, kjøpesenter, interne bemanningsbyråer skal ikke kunne brukes til å unndra seg arbeidsgiveransvar.

- Støtte aktivt opp om forsvaret av 8-timersdagen. Det må ryddes opp i bransjer der det begynner å bli vanlig at normal arbeidstid er 12 og 14 timer uten overtidsbetaling eller gjennomsnittsberegning. Arbeidstilsynet må prioritere dette området.

- Jobbe for at normalarbeidsdagen skal bli 6 timer.

- Bevar og styrk arbeidsmiljølovens begrensninger om arbeid på offentlige fridager og ubekvem arbeidstid.

- Reell likestilling av skift og turnus må gjennomføres med mål om 30 timers uke.

- Avvik fra arbeidstidsregler må godkjennes av en fagforening med innstillingsrett, som i praksis vil si et landsomfattende fagforbund.

- Rødt er imot søndagsåpne butikker.

- Endre loven slik at unntaket som gir hagesentre mulighet til å være åpne på søndager fjernes.

Kompetanseutvikling i arbeidslivet

Ap

- Sikre at det arbeides langsiktig med å dekke kompetansebehovet i arbeidslivet, både dagens og fremtidens.
- Utvikle «Arbeidslivets kompetansesavtale» for å styrke den enkelte arbeidstakers kunnskap og mestring.
- Opprette bedrifts- og arbeidsnære programmer for læring i virksomheter og bransjer.
- Sikre at arbeidstakere gjennom avtaler i arbeidslivet opparbeider seg rett til etter- og videreutdanning.
- Opprette nettverk for læring og utveksling på tvers av bransjer og sektorer.
- Bidra til finansiering av etter- og videreutdanning som vil forbedre den enkeltes utsikter til jobb.
- Styrke karriereveiledningstjenesten i Norge.
- Styrke kontakten mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet for å kunne utnytte arbeidslivet som læringsarena bedre samt sikre kunnskap om, og gode holdninger til entreprenørskap allerede i skolen.
- Bidra til at utdanningsinstitusjonene legger bedre til rette for deltidsstudier.
- Styrke yrkesfagene og det tradisjonelle utdanningsløpet.
- Sørg for at fag- og yrkesopplæringa, fagskolene, høyskolene og universitetene i fellesskap tilbyr relevante programmer som kan heve kunnskap og ferdigheter i arbeidslivet.
- Voksenopplæringsorganisasjonene skal ha en sentral rolle i å gi voksne kompetansepåfyll gjennom livet.
- Kartlegge fremtidige kompetansebehov nasjonalt og regionalt for bedre å tilpasse etter- og videreutdanningstilbudet til behovene i arbeidslivet, samt kartlegge behovene til folk som er i arbeid.
- Øke lærlingtilskuddet tilsvarende det en skoleplass koster.
- Kreve at kommunene og helseforetakene tilbyr flere praksisplasser og lærlingplasser innen helse- og omsorgsfag.

Høyre

- Sikre at alle som står utenfor arbeidslivet, og som får hjelp av offentlige etater, automatisk får tilbud om kartlegging av grunnleggende ferdigheter som lesing og skriving.
 - Styrke program for opplæring i arbeidslivet gjennom Kompetansepluss-ordningen.
 - Legge til rette for bedre kompetanse- og karriereutvikling for arbeidstagere gjennom hele yrkesløpet og spesielt se på muligheter for økt kompetansebygging for seniorer.
 - Styrke videreutdanningsprogrammer rettet mot bransjer i en omstillingsfase.
 - Bygge ut og gjennomføre en nasjonal strategi for kompetanseløft i arbeidslivet i samarbeid med partene.
 - Prøve ut en ordning hvor NAV kan gi tilbud om formell kompetanse på grunnskolenivå
-

eller videregående opplæring, mens arbeidssøkeren mottar støtte fra NAV.

- Vurdere en ordning med KompetanseFunn etter modell fra SkatteFunn, hvor bedriftene får kompensert for utgifter til kompetanseheving.
- Stimulere universiteter, høyskoler og fagskoler til å utvikle etter- og videreutdanningstilbud i tett dialog med arbeidslivet.
- Utvide Kompetansepluss-ordningen til å gjelde fagopplæring på arbeidsplassen.
- Videreutvikle utdannelsesløp (Y-veien) som gir større utviklingsmuligheter og bedre overgang mellom fagbrev og høyere utdanning.
- Fortsette å øke lærlingtilskuddet og ha som mål at det på sikt skal ligge på samme nivå som kostnaden til en yrkesfaglig skoleplass.
- Starte forsøk i utvalgte bransjer med et lærlingfond etter modell fra Danmark, for å få flere lærlingplasser. Staten og kommunene må gå foran og øke inntaket av lærlinger.
- Jobbe for at fylkeskommunene og partene i arbeidslivet skal legge til rette for flere lærlingplasser i regionen, og for at de skal få større innflytelse til å påvirke yrkesopplæringen i tråd med behovene i
- Videreutvikle utdannelsesløp (Y-veien) som gir større utviklingsmuligheter og bedre overgang mellom fagbrev og høyere utdanning
- Gjennomgå den yrkesfaglige opplæringen og blant annet vurdere tiltak for flere lærlingplasser, opptakskrav for å ta påbygning og flere alternative opplæringsløp à la praksisbrevordningen.

Frp

- Fremskrittspartiet vil ha en effektiv og god voksenopplæringssektor, der kompetansegivende kurs som kan nytte seg i et verdiskapende arbeidsliv prioriteres
- Prioritere kompetansegivende, arbeidslivsrettede kurs
- Vurdere incentivordninger for livslang læring i samarbeid med arbeidslivet og voksenopplæringsinstitusjonene.
- Bedriftene bør sikres mulighet til å komme tidlig inn i skolen for å bidra i undervisningen av de lærlingene som senere får lærlingplasser i bedriftene.
- Lærlingtilskuddet må styrkes ytterligere og arbeidsgiveravgiften for lærlinger må fjernes

KrF

- Legge til rette for at flere skal få mulighet til videreutdanning.
- Legge til rette for økt samarbeid mellom offentlige, private og ideelle aktører slik at flere kan ta del i læringsaktiviteter der de er.
- Kompetansepluss (tidligere Basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) og Basiskompetanse i frivilligheten (BKF)) videreføres, med mulighet for å tilby opplæring for mennesker som ikke er i arbeid, i samarbeid med studieforbund og deres lokale lag og foreninger. Ordningen bør også kunne brukes under permittering.
- Vurdere om videregående skole bør få ansvaret for å skaffe lærlingplasser og formidle plasser fra lærebedrifter til elevene.
- Videregående skole skal ha oppfølgingsansvar for elevene også i lærlingtida, inkludert

kontakt med lærebedrift og nødvendig oppfølging.

- Øke lærlingtilskuddet til et beløp som tilsvarer kostnaden ved en skoleklass i videregående.
- For å være med i offentlige anbud, skal det være krav om enten å ha lærlinger i bedriften eller at bedriften kan godtgjøre tilstrekkelig innsats for å skaffe dette.

Sp

- Tilrettelegge for livslang læring gjennom å styrke voksenopplæringstilbudet i regi av frivillige organisasjoner og studieforbund.
- Styrke folkehøgskolene, og bidra til å beholde folkehøgskolenes særpreg og egenart.
- Styrke desentraliserte høgskoletilbud og fjernundervisning, samt ivareta mulighetene for voksnes læring innenfor øvrige, offentlige skoletilbud.
- Sikre bedre og fleksible overganger mellom fagskole og universitet/høgskole
- Stille krav om minst tre lærlingplasser per 1000 innbygger i kommunen, og minst tre per 5000 innbygger i fylkeskommunen.
- Øke lærlingtilskuddet.
- Stille krav til bedrifter ved anbudsinngåelse om at de må være lærebedrift og at de må ha lærling på oppdragsstedet. Dette må også gjelde utenlandske bedrifter.

V

- Fjerne aldersgrensen for rett til videregående opplæring.
- Støtte desentraliserte utdanningsopplegg fra høyskoler og universitet.
- Styrke satsingen på nettundervisning.
- Gjøre det enklere å kombinere arbeidssøking og utdanning.
- Sikre at folk får mulighet til etter- og videreutdanning hvis de vil omskolere seg mot slutten av arbeidslivet for å kunne stå lenger i jobb.
- Øke mulighetene for omskolering, opptrening og praksisplasser.
- Opprette flere lærlingplasser i stat og kommune.
- Fjerne den øvre aldersgrensen på 26 år og taket på 3 års varighet for utdanning som arbeidsrettet tiltak.
- Opprette flere lærlingplasser i stat og kommune.
- Fjerne arbeidsgiveravgiften for lærlinger.
- Øke lærlingtilskuddet til næringslivet.
- Etablere flere læreplasser i staten og kommunene.
- Stille krav om å bruke lærlinger ved offentlige anbud.
- Sikre gode tilbud, både for unge og voksne, innen tradisjonelle håndverksfag og små eller kulturelt verneverdige fag.
- Utbedre regelverket rundt utlysning av anbud slik at det kommer tydelig fram at bedrifter som har tatt inn lærlinger vil kunne ha et fortrinn.

SV

- Ha en etter- og videreutdanningsreform der arbeidstakerne får rettigheter til betalt permisjon for etter- og videreutdanning.
- Utvide ordningen med Basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) og Basiskompetanse i frivilligheten (BKF), opplæring på arbeidsplassen og i frivilligheten i grunnleggende ferdigheter for voksne, slik som lesing, skriving, regning, digitale og muntlige ferdigheter.
- Styrke og utvikle voksenopplæringen. Voksne med rett til opplæring etter opplæringsloven skal ha et likeverdig tilbud til opplæring som det barn og unge har. De skal tilbys mulighet til opplæring med lærer eller i bedrift innen et bredt spekter av utdanningsprogram og det skal innføres kontaktlærere for disse.
- Stimulere universiteter, høyskoler, fagskoler og studieforbund til å skape mer fleksible studiemuligheter. Studier bør kunne gjøres på internett, via regionale studiesentre eller andre «utenfor campus»-løsninger samtidig som man er i arbeid.
- Sikre studieforbundenes finansiering og rolle, både som tilbydere av formelt kompetansegivende studier og av kurs til allmenn nytte.
- At kurs og annen ikke-formell kompetanse enklere skal kunne sammenliknes med formell kompetanse gjennom et system for innplassering i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket.
- Gi NAV-støtte til å ta høyere utdanning til folk som av ulike grunner risikerer å bli stående permanent utenfor arbeidslivet.
- Etablere en livsoppholdsytelse tilpasset voksne i utdanning, som sikrer at ingen må ta opp lån for å fullføre grunnskole eller videregående skole og sikre voksenopplæringstilbud som kan kombineres med omsorgsforpliktelser og deltidsjobb/vikarjobb.
- Styrke fagutdanningen. Fagutdanning er både en ungdomsutdanning og en utdanning for voksne. SV vil legge til rette for at voksne skal få et bedre utdanningstilbud med sikte på fagbrev, og fjerne begrensingene til videregående opplæring
- Innføre lovfestet rett til læreplass til alle, og øke lærlingtilskuddet til kommunene. SV vil innføre en læreavgift for næringslivet basert på bedriftens størrelse. De innsamlede midlene fordeles til bedriftene som tar inn lærlinger. Ordningen skal forvaltes av partene i arbeidslivet.
- Fremme aktive lærlingplasser gjennom offentlige innkjøp av varer og tjenester.
- Sikre to læreplasser per 1000 innbyggere per forvaltningsnivå i offentlige virksomheter.

MDG

- Støtte arbeidsgivere som iverksetter ekstraordinære tiltak for kompetanseheving i grønne fag og omskolering fra petroleumsfag.
 - Gjøre det enklere å ansette voksne uten studiekompetanse på bakgrunn av erfaring fra lønnet og ulønnet arbeid.
 - Fjerne arbeidsgiveravgiften på lærlinger og øke lærlingtilskuddet i statsbudsjettet.
 - Stille strengere krav i offentlige anbud om bruk av lærlinger og fagarbeidere
 - Gjøre det lettere å beholde dagpenger og NAV-stønning under videreutdanning og tillate all deltakelse på kurs.
-

Rødt

- Gi tilbud og støtte til kurs/utdanning eller omskolering for folk som har vært arbeidsledige i over tolv måneder.
- Utarbeide og igangsette kollektive tiltak for arbeidsledige ved bransjenedleggelse, robotisering, osv. for å evt. sluse den aktuelle kompetansen over i tilsvarende eller relevante samfunnsoppgaver.
- Etablere en ordning der alle arbeidsplasser i offentlige og private virksomheter – også de som ikke tar inn lærlinger – betaler en avgift proporsjonalt med antall ansatte. I den grad bedriftene tar inn lærlinger, returneres avgiften, og de mottar i tillegg det ordinære lærlingtilskuddet.
- Retten til lærlingeplass må lovfestes.
- Retten til fagopplæring i bedrift må lovfestes.
- Bedrifter som leverer til det offentlige skal ha lærlinger, både i bedriften og på kontrakter som inngås.
- Ved offentlige anbud av tjenester skal kun opplæringsbedrifter m/lærlinger benyttes.
- For å øke antallet lærlingplasser må det etableres et sentralt register for lærlingplasser i hele den offentlige sektoren med årlig rapportering som publiseres. Statsrådene for de ulike sektorene må stille opp årlige måltall for lærlinger i sin sektor og de underliggende etater.

Den norske arbeidslivmodellen/organisering

Ap

- Doble fagforeningsfradraget.
- Gjennomføre tiltak for å øke organisasjonsgraden i arbeidslivet.
- Verne om og videreutvikle den norske arbeidslivmodellen gjennom et sterkt og forpliktende trepartssamarbeid.
- Bidra til bedre utvikling av offentlig sektor gjennom bedre involvering av de ansatte.
- Samarbeide med partene i arbeidslivet om nye modeller for ledelse og samarbeid i offentlig sektor.

Høyre

- Høyre mener det er en konkurransefordel med et likestilt arbeidsliv med høy organisasjonsgrad. Høyre vil videreutvikle den norske modellen.
- Beholde fagforeningsfradraget på dagens nivå for å sikre en høy organisasjonsgrad.

Frp

- Fremskrittspartiet går inn for full organisasjons- og avtalefrihet og forholder seg til inngåtte avtaler i arbeidslivet. Dersom noen ønsker å stå utenfor arbeidstakerorganisasjonene, skal også det respekteres, og disse må ha lov til å fremforhandle egne avtaler med arbeidsgiver.
- Arbeide for å justere det kollektive avtalesystemet da det ikke ivaretar nyansene i arbeidslivet, nyanser en lettest kan se og løse ved lokale forhandlinger.
- Sentrale forhandlinger tar ikke alltid slike hensyn, og den sentrale potten må reduseres for å kunne øke andelen til lokale forhandlinger.
- Likestille uorganiserte og organiserte.
- Ha større lokal forhandlingsrett.
- Streikeretten og lockoutretten skal bevares som virkemidler i en konflikt mellom arbeidstakere og arbeidsgivere.

Sp

- Videreutvikle den norske arbeidslivmodellen mellom myndighetene og arbeidslivets parter, kjennetegnet ved maktfordeling basert på medvirkning, medbestemmelse og medansvar.
- Verne om frontfagsmodellen som basis for lønnsforhandlingene.
- Norsk arbeidslivslovgivning, norske tariffavtaler og ILO-konvensjoner implementert av Norge skal ha forrang foran EU-retten.
- Senter for distriktsutvikling også skal være et kunnskapssenter for utvikling av og modernisering av kommunesektoren, basert på trepartssamarbeidet.

V

- Bygge videre på det tette samarbeidet mellom myndighetene og organisasjonene i arbeidslivet.

SV

- Øke skattefradraget for fagforeningskontingent. En sterkere fagbevegelse er viktig i et demokrati og et trygt arbeidsliv. SV vil gjøre det enklere å organisere seg.
- Sikre det kollektive forhandlingssystemet og forsvare streikeretten.
- Øke de ansattes representasjon i bedriftsstyrene.
- Innføre lønnstakerfond for å sikre de ansatte en eierandel i større aksjeselskap.
- Styrke medbestemmelsen i offentlig sektor.
- Tillitsvalgte i bedriften skal inkluderes i ansettelsesprosesser.

MDG

- Den norske modellen har gitt oss et velfungerende arbeidsliv. De Grønne vil at vi fortsatt skal ha aktive arbeidslivsorganisasjoner, en sterk arbeidsmiljølov og et godt samarbeid mellom partene i arbeidslivet og staten.
- Styrke trepartssamarbeidet og kollektivt vern av arbeidstakere i sykehus.

Rødt

- Arbeidsgiversiden har i praksis tatt opp igjen klassekampen, og undergraver fundamentet for fagbevegelsen, blant annet med EØS-avtalen som verktøy. Rødt vil støtte fagforeninger og forbund som ser seg nødt til å utfordre fredsplikten i Hovedavtalen for å forsvare grunnleggende rettigheter.
 - Avvikle retten til å benytte tvungen lønnsnemd ved streik.
 - Utfordre klubber og fagforeninger til å aksjonere mot sosial dumping og brudd på lover og avtaler, for å ramme arbeidsgivere som bevisst undergraver norske lønns- og arbeidsvilkår.
 - Styrke de tillitsvalgtes oppsigelsesvern og beskyttelse gjennom arbeidsmiljøloven.
 - Et sterkere samarbeid med fagbevegelsen sentralt og lokalt.
 - Innføre fullt skattefradrag for betalt fagforeningskontingent.
 - Jobbe for en partipolitisk fri og uavhengig fagbevegelse.
 - Skape en sosial profil på framtidige lønnsoppgjør som reduserer lønnsforskjellene i Norge, blant annet gjennom landsomfattende tariffavtaler hvor hoveddelen av lønnsfastsettelsen skjer i sentrale forhandlinger, bedre garantiordninger i privat sektor og statlig likelønnsrett i offentlig sektor.
 - Gjeninnføre kollektiv søksmålsrett, så fagforeninger kan gå til sak på vegne av enkeltpersoner mot bedriften, ved ulovlig innleie eller midlertidig ansettelse, eller ved brudd på tariffestede kriterier ved nedbemanning.
 - Gi ansattes representanter i styret vetorett i spørsmål om utflagging av arbeidsplasser.
 - For et arbeidsliv basert på små statusforskjeller, det kollektive og på menneskets egne
-

behov.

- Høy grad av involvering av de ansatte, gjensidig respekt og delegering av ansvar.
- En nedenifra og opp-tankegang rundt makt i arbeidslivet.
- Høyere jobbsikkerhet.

Pensjon

Ap

- Videreføre pensjonsreformen, sikre en bærekraftig folketrygd og fortsette arbeidslinja.
- Styrke AFP i privat sektor.
- Regelverket for tjenstepensjoner i privat sektor skal forenkles og forbedres for å gi ansatte og bedrifter bedre tilpasningsmuligheter og legge til rette for at det inngås tariffavtaler om pensjon.
- Ha en felles lovgiving om tjenstepensjon slik at det blir mest mulig like regler for blant annet kostnader ved jobbskifte, obligatorisk medflytting av rettigheter fra tidligere ordninger og likepensjon mellom menn og kvinner.
 - At dette lovverket må inneholde krav om opptjening av pensjon fra første krone og første måned, krav om livslange utbetalinger eller minst 85 år uansett ordning. Regelverket må være bedre tilpasset tariffavtaler om pensjon og dermed mulighet for å etablere brede ordninger.
- Legge om offentlig tjenstepensjon og offentlig AFP slik at den blir tilpasset både folketrygden og privat AFP. Dette skal skje gjennom forhandlinger med de ansattes organisasjoner.
- Sikre drøftingsretten til pensjonistenes og arbeidstakernes organisasjoner, i tråd med pensjonsforliket.

Høyre

- Gi selvstendig næringsdrivende betydelig bedre muligheter til pensjonssparing på linje med arbeidstagerne.
- Fullføre gjennomføringen av pensjonsreformen i offentlig og privat sektor.
- Innføre pensjonspoeng for alle fosterforeldre som må ta yrkespermisjon for å følge fosterbarnet.

Frp

- Utrede Folketrygdens bærekraft over tid.
 - Pensjoner skal reguleres med samme prosentvise utvikling som lønsmottagere.
 - Vurdere reduksjon/fjerning av pensjonsdelen av folketrygdavgiften for pensjonister.
 - Arbeide for å øke tilleggspensjonsopptjeningen for dem med ytelsen ung ufør.
 - Fjerne samordning av tjenstepensjon og ytelser fra folketrygden i offentlig sektor.
 - Sikre offentlig ansatte samme mulighet til å kombinere pensjon og arbeidsinntekt, som i privat sektor.
 - Opparbeidet pensjon skal ikke avkortes på grunnlag av inntekt, sivil status, eller boforhold. Fremskrittspartiet vil fortsette arbeidet med å fjerne den gjenværende avkortingen.
 - Pensjonsrettigheter opptjenes gjennom innbetaling av premie til folketrygden. Premien skal deles mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Den enkelte kan selv velge tidspunktet for
-

å ta ut opparbeidet pensjon etter fylte 60 år. Pensjonsytelsen skal stå i forhold til innbetalt premie og opparbeidede rettigheter.

- Personer som ønsker pensjonsytelser utover det nivået folketrygdens alderspensjon innebærer, må selv sørge for dette gjennom private avtaler med for eksempel forsikringsselskaper eller spareavtaler i bank. Årlig innskudd inntil halvparten av folketrygdens grunnbeløp (1/2 G) skal være skattfritt.
- Det skal ikke gis bedre ytelser til personer uten opptjening enn til innbyggere med lang botid og opptjening i folketrygden.
- Pensjoner skal beskattes som inntekt, men med et særfradrag for alder. Særskilt skattemessig omfordeling blant pensjonister aksepteres ikke.

KrF

- Arbeide for at pensjonsreformens intensjoner i virkning blir mest mulig samsvarende i både private og offentlige pensjonsordninger.
- At det skal utredes om pensjonsopptjening for ektepar og samboere med barn skal baseres på samlet inntekt delt på to.
- Evaluere pensjonsreformen ut fra et kjønnsperspektiv.
- Fosterforeldres pensjonsvilkår skal bedres.
- Inntekten for fosterforeldre i kommunal og statlig regi skal bli pensjonsgivende.
- Særaldersgrensene for pensjon heves og for enkelte grupper fjernes.
- Legge bedre til rette for å kombinere arbeid og pensjon, blant annet ved å avskaffe særskilte arbeidstidsbegrensende regler for yrkesaktive personer over 70 år.
- Sikre at pensjonsvilkår for ideelle aktører ikke svekker deres mulighet i offentlige anbudsrunder.

Sp

- Fullføre pensjonsreformen i offentlig sektor i samarbeid med organisasjonene i arbeidslivet.
- Vi støtter målene i pensjonsreformen, som stimulerer til arbeid og samtidig gir valgfrihet til å velge tidspunkt for å velge når man vil gå av med pensjon.

V

- Styrke ordningen med pensjonssparing for næringsdrivende.
- Jobbe for at pensjonssystem og andre offentlige stønader bidrar til at det lønner seg å jobbe og ikke er til hinder for å bytte sektor.
- La den enkelte ta med seg sine pensjonsrettigheter, uansett om man arbeider i det offentlige, i privat sektor eller i egen bedrift.
- Øke skattefradrag for individuelle forsikring- og pensjonsspareordninger, og gjøre dem likest mulig.
- Avvikle det statlige bidraget til avtalefestet AFP og gi incentiver for at folk skal jobbe lengre, og ikke kortere.

- Reformere offentlige pensjonsordninger i tråd med pensjonsreformen og endringer i private pensjonsordninger.
- Avvikle særaldersgrenser i pensjonssystemet som ikke har faglig begrunnelse.

SV

- Arbeide for å motvirke kuttene og de sosialt urettferdige sidene ved pensjonsreformen. Ansatte i offentlig sektor skal ha gode pensjonsordninger, og mener at arbeidstakerne både i staten og kommunene skal ha reell forhandlings- og konfliktrett i spørsmålet om ny offentlig tjenestepensjon.
- Skjerme uførepensjonister fra levealdersjusteringen av alderspensjonen.
- Avkortingsreglene i pensjonsoppgjøret må endres slik at pensjonistene ikke får vedvarende negativ kjøpekraftsutvikling. Løpende pensjon i folketrygden skal reguleres om lag på linje med lønnsveksten. - Det må bli enklere å få opptjent pensjon. Pensjonsopptjening skal starte for alle stillinger som varer over 6 måneder.
- Det må minst innføres et gulv i pensjonsordningen som sikrer at pensjonistenes kjøpekraft opprettholdes også i år med lav lønnsvekst.
- Innføre en lov som sikrer at alle offentlig ansatte får beholde sitt pensjonsnivå ved konkurranseutsetting eller privatisering.
- Styrke tidligpensjonsordninga for sliterne i arbeidslivet.
- Gi de berørte organisasjonene forhandlingsrett i trygdeoppgjøret. I tråd med prinsippene for et godt og organisert samfunnsliv må organisasjonene for pensjonister og folk med nedsatt funksjonsevne involveres og ansvarliggjøres i større grad ved å gjeninnføre reelle forhandlinger mellom staten og organisasjonene.

Rødt

- Levealdersjusteringen avvikles.
- Alle skal tjene opp pensjon til 67 år, også uføre og AFP-pensjonister.
- Pensjonen skal følge lønnsutviklingen i samfunnet, både under opptjening og utbetaling.
- Alleårsregelen må erstattes med nye opptjeningsregler som utjevner forskjeller i arbeidslivet.
- AFP (avtalefestet pensjon) i offentlig sektor må beholdes som en tidligpensjonsordning, ikke endres til en tilleggspensjon slik det er gjort i privat sektor.
- Inntektsgrensa for å få lov til å gå av med AFP må oppheves.
- AFP-ordninga må endres slik at rettighetene beholdes selv om arbeidstaker mister jobben eller blir syk de siste tre år før fylte 62 år.
- AFP som tidligpensjon må gjeninnføres i privat sektor. Som et første skritt må det innføres en tilleggspensjon forbeholdt de som slutter helt eller delvis i arbeidslivet før fylte 67 år.
- Uføres pensjon skal være pensjon, ikke stønad. Leger, ikke saksbehandlere, skal vurdere uførhet og uføregrad.
- Uførepensjonister skal skattes som pensjonister og ikke rammes av levealdersjustering.
- Uføre skal fortsatt få barnetillegg og andre tilleggssytelser uten inntektstak på samlet

pensjon og barnetillegg.

-Obligatorisk tjenstepensjon (OTP) i privat sektor må administreres av partene i en samlet ordning, ikke overlates til forsikringsselskaper som bare vil ha profit.

-OTP skal være basert på lik innbetaling og må gi livsvarige utbetalinger.

- OTP må inneholde en forsikring mot uførhet.

- Satsene for OTP må økes og være like for alle inntekter.

- Tjenstepensjon skal opptjenes fra første dag og første krone.

- De offentlige tjenstepensjonene må ikke svekkes.

- Minstepensjonen heves til 2,5 G (ca. 230 000 kr) uten levealdersjustering. 1G er grunnbeløpet i folketrygden og er i 2016 kr. 92 576.

- Inntekter opp til 6 G skal ha ei pensjonsdekning på minst 2/3 av tidligere lønn ved 40 års opptjening.

- Ordningen med pensjonspoeng for omsorgsarbeid gis tilbakevirkende kraft til 1967 for alle nye pensjonister.

- Opptjening av pensjonspoeng for all utdanning etter fylte 18 år.

- Fulle folketrygdrettigheter for alle med minst 20 års botid i Norge.

- Forsikringsselskapene må gjøre premiene i pensjonsforsikringene kjønns- og aldersnøytrale.

- På sikt skal økt arbeidsgiveravgift brukes til å øke folketrygden, slik at tjenstepensjoner blir overflødige.

Inkludering i arbeidslivet

Ap

- Videreutvikle avtalen om et inkluderende arbeidsliv sammen med arbeidslivets parter.
 - Bringe flere som sliter med å få fast arbeid, inn i arbeidslivet, blant annet gjennom ulike lønnstilskuddsordninger og oppfølgings- og kompetansehevende tiltak.
 - Styrke tilskudd til opplæring i virksomheter.
 - Avdekke og endre praksis, strukturer og lovgivning som hindrer seniorer i å delta i samfunnet slik de ønsker.
 - Benytte sterkere virkemidler for å gi flere mennesker med funksjonshemninger innpass i arbeidslivet.
 - Beholde VTA ordningen som en del av den statlige arbeidsmarkedspolitikken og øke antall plasser.
 - Gjennomgå ordningene for yrkesskader for norske arbeidstakere og innføre en ordning som sikrer at utenlandske arbeidstakere ikke blir stående helt uten forsikringsdekning ved arbeidsskader i Norge.
 - Sørge for universell utforming og tilgjengelighet for alle og heve kompetansen på universell utforming i offentlig planlegging, utbygging og innkjøp.
 - Legge til rette for bedre tilgang til hjelpemidler for å kunne delta i arbeid over hele landet.
 - Styrke NAV sin rolle som arbeidsformidler og tilrettelegger for arbeidsgivere og arbeidstakere gjennom brukervennlige digitale verktøy og kompetente og løsningsorienterte medarbeidere.
 - Styrke NAVs arbeidslivskompetanse, herunder karriereveiledning og formidling av arbeidskraft.
 - Gi økt handlefrihet til ansatte i NAV slik at de kan lage individuelle planer for tilbakeføring til arbeidslivet basert på brukerens forutsetninger.
 - At NAV skal gis mulighet til å gjennomføre flere arbeidsmarkedstiltak i egen regi, samtidig som attføringsbedrifter og andre ikke-kommersielle bedrifter skal være de dominerende leverandører av tjenester til personer med nedsatt arbeidsevne. Både NAV og tiltaksarrangører bør i sterkere grad benytte ordinære arbeidsplasser (i kombinasjon med lønnstilskudd og oppfølging etter behov), da dette viser seg å ha best resultat.
 - Sikre mangfold og kvalitet i vekst- og attføringsbransjen gjennom godt samarbeid mellom bransjen og NAV.
 - Arbeidsledige under 30 år med påbegynt videregående opplæring skal få muligheten til å fullføre mens de mottar dagpenger.
 - Arbeidsledige kandidater til fagprøve etter opplæringsloven må kunne ha rett til å beholde dagpengene også når kurs er på dagtid og det er en del av den arbeidsledige sin aktivitetsplan.
 - Ha tettere oppfølging av unge arbeidsledige i NAV (NAV Ung) og aktivt styrke ungdomsgarantiene i dette arbeidet.
 - Benytte utdanning som arbeidsrettede tiltak i større grad.
 - Styrke de regionale karrieresentrene som supplement til NAV.
-

- Forsterke samarbeidet mellom NAV og helseinstitusjonene og tilsvarende mellom NAV og utdanningsområdet.
- Forbedre tjenestene til brukerne gjennom mer bruk av selvbetjening og digitaliserte løsninger. Dette vil også kunne frigjøre ressurser som kan brukes til å hjelpe de brukerne som har størst behov for personlig oppfølging.
- Arbeide for at all ungdom under 25 år skal ha rett til jobb, utdanning eller kompetansegivende opplæring innen en arbeidsledighetsperiode på 3 måneder.
- At personer med gradert uføretrygd skal få brukt sin arbeidskapasitet. NAV får et overordnet ansvar for å sikre at det finnes jobber tilpasset denne gruppen både i offentlig og privat sektor. Kommunene får i tillegg en plikt til å sikre at denne gruppen får jobb. Kommunenes merkostnader til ordningen skal dekkes inn. Ordningen innføres for personer født i eller etter 1990.

Høyre

- Styrke arbeidet mot høyt sykefravær og kritisk gjennomgå innretningen på dagens IA-avtale (inkluderende arbeidsliv) sammen med avtalepartene før avtalen eventuelt fornyes.
- Tilby flere varig tilrettelagte arbeidsplasser, spesielt i ordinært arbeidsliv (VTO), og sørge for at de varige tilrettelagte arbeidsplassene (VTA) i større grad tilbys utviklingshemmede.
- Gi arbeidssøkere med psykiske helseutfordringer samordnet oppfølging fra NAV og helsetjenesten parallelt.
- Forenkle legeerklæringskjemaet for fastlegene i samarbeid med Legeforeningen og gi de ansatte i NAV ansvaret for å vurdere ytelse og arbeidsevne i samråd med brukeren.
- Øke bruken av lønnstilskudd for å hjelpe flere inn i arbeidslivet.
- Inkludere flere med nedsatt funksjonsevne i arbeidslivet gjennom blant annet bedre tilrettelegging og mer bruk av personlige tilretteleggingsavtaler.
- Gjennomføre målet om at ingen NAV-brukere under 30 år skal gå ledige i mer enn åtte uker uten å få et tilbud om arbeid eller utdanning, arbeidstrening eller annen aktivitet.
- Innføre et nasjonalt forsøk der en andel av det statlige trygdebudsjettet overføres til kommunene, slik at de får ansvar for å finansiere noe av trygden sammen med staten, og får beholde pengene de ville brukt på å utbetale trygd, dersom de lykkes i å hjelpe utsatte grupper inn i arbeidslivet.
- Sikre et bedre samarbeid mellom NAV, bemanningsbransjen og arbeidsgiverne for å få flere i arbeid.
- Senke tersklene for sosialhjelpsmottageres adgang til statlige arbeidsmarkedstiltak, for å sikre at brukere får den hjelpen de skal ha.
- Gjennomføre aktivitetsplikt for mottagere av sosialhjelp i alle kommuner, og prioritere de yngste mottagerne først.
- Stille strengere krav til NAVs tiltaksleverandører og sørge for at dårlige resultater får konsekvenser for tiltaksleverandøren.
- Innføre forsøk med velferdsobligasjoner for å mobilisere sosiale entreprenører.
- Jobbe systematisk for at flere ideelle og sosiale entreprenører skal få ta del i å løse sosiale utfordringer i samfunnet, blant annet ved å øke kommunenes innkjøpskompetanse om sosiale entreprenører.

Frp

- Ha nok tilgjengelige tiltaksplasser for å møte svingninger i arbeidslivet.
- Bidra til å styrke samarbeidet mellom arbeidsmarkedsbedriftenes utdanningstilbud, næringslivet og de videregående skolene.
- Styrke tilretteleggingstilskuddsordningen på arbeidsplassene.
- Innføre et «fleksibelt lønnstilskudd» for å få flere med nedsatt arbeidsevne inn i arbeidslivet.
- Gjøre ordningen med arbeids- og utdanningsreiser om til en varig ordning.
- Ha opptrappingsplan for tilpasset utdanning og arbeid for psykisk utviklingshemmede.
- Sikre og styrke arbeidet med rehabilitering/habilitering.
- Slå sammen den statlige og kommunale delen av NAV til en statlig enhet.
- Videreføre arbeidet med å gjøre NAV mer brukerrettet.
- Gi brukerne rett til å bytte veiledere/saksbehandlere i NAV og NAV-kontor.
- Overføre det økonomiske ansvaret for økonomisk sosialhjelp til NAV/staten.
- Innføre aktivitetsplikt for alle sosialhjelpsmottakere.

KrF

- Videreføre og fornye en avtale om inkluderende arbeidsliv med partene i arbeidslivet, men med mulighet for endringer i den økonomiske ansvarsfordelingen mellom stat, arbeidsgivere og arbeidstakere i sykelønnsordningen dersom vedtatte målsettinger om redusert sykefravær ikke nås.
 - Ha et høyt nivå på arbeidsmarkedstiltak rettet mot personer med særskilt behov for kvalifisering og aktiv bistand for å kunne vende tilbake til arbeidslivet.
 - Utvide muligheten for at flere som har nedsatt arbeidsevne skal få tilbud om tidsbestemt lønnstilskudd.
 - Sikre retten til hjelpemidler i folketrygden for å bidra til et inkluderende arbeidsliv.
 - Bidra til at arbeidsgivere blir enda mer kjent med de mulighetene og ordningene som finnes for hjelp til å tilrettelegge en arbeidssituasjon for personer med nedsatt arbeidsevne.
 - Det skal gjennomføres grundige arbeidsevnevurderinger for alle utviklingshemmede.
 - Utviklingshemmede skal få mulighet til enten varig tilrettelagt arbeid eller varig oppfølging og individuell støtte i ordinært arbeid.
 - NAV må styrkes og stilles større krav til, slik at brukerne opplever et samlet offentlig tilbud som gir best mulig målrettet hjelp så tidlig som mulig.
 - NAV bør få mer fleksibilitet i hvilke tiltak som settes inn for hver enkelt, og det må sikres mer sømløshet mellom tiltakene.
 - NAV må styrkes som bestiller, oppfølger og kontrollør av tiltaksarrangører
 - Jobbe for et tilstrekkelig antall arbeidsmarkedstiltaksplasser, både for arbeidsledige og for personer med nedsatt arbeidsevne.
 - Ordningen med varig tilrettelagt arbeid (VTA) er viktig for mange og må styrkes.
-

Sp

- IA-avtalen intensiveres med større vektlegging av helsefremmende tiltak på arbeidsplassen.
- Utrede muligheten for at personer med alvorlige diagnoser som er under aktiv behandling, får nødvendig fleksibilitet når det gjelder sykemeldingens lengde og gradering, bedre mulighet for arbeidsnærvær og økonomisk sikkerhet i behandlingsperioden ut over ett år.
- At det blir innført aktivitetsplikt for sosialhjelpsmottakere under 30 år kombinert med en aktivitetsrett for mottakeren. Kommunene må få statstilskudd til å organisere denne aktiviteten.
- Utvide omfanget av ordningene med varige og midlertidige lønnstilskudd til arbeidsgiver.
- Ha et desentralisert NAV med kompetanse, tjenester og økt beslutningsmyndighet på det enkelte lokalkontor. Regelverket må åpne for fornuftige, lokale tilpasninger.
- Sørge for et mer fleksibelt NAV-regelverk og bedre samhandling mellom NAV, kommuner og fylkeskommuner for å hindre at brukere faller mellom flere stoler.
- Endre anbudspraksisen i NAV slik at også mindre utførelsesbedrifter kan levere tilbud.
- Sørge for mer tilrettelagt arbeid og gi dem som har nedsatt funksjonsevne mulighet til varig oppfølging i ordinært arbeid.

V

- Sørge for at arbeidsplasser tilpasses fysisk til den enkeltes behov
- Opprette flere arbeidsplasser for personer som av ulike grunner har nedsatt arbeidsevne
- Øke mulighetene for omskolering, opptrening og praksisplasser.
- Opprette flere lærlingplasser i stat og kommune.
- Fjerne den øvre aldersgrensen på 26 år og taket på 3 års varighet for utdanning som arbeidsrettet tiltak.
- Øke potten for midlertidig lønnstilskudd og sørge for at tiltaket omfatter flere grupper enn i dag.
- Øke ungdoms- og arbeidsmarkedskompetanse hos NAV.
- Gjøre det enklere å kombinere arbeid og trygd ved å sørge for fleksible permisjonsregler og tidligere avklaring for langtidssykemeldte.
- Opprette tilstrekkelig antall tiltaksplasser og plasser i ordinært arbeidsliv for personer med nedsatt arbeidsevne.
- Gjøre det lettere for arbeidsgivere å legge til rette for at syke personer kan jobbe
- Forenkle regelverket i Nav.
- Gi Nav lokalt og regionalt større rom til å finne løsninger som passer best for den enkelte bruker.

SV

- Sørge for at flere inkluderes i arbeidslivet gjennom en styrking av ordninger som varig
-

tilrettelagt arbeid og lønnstilskudd.

- Personer med funksjonsnedsettelse må få tilstrekkelig tilbud om tilrettelegging, blant annet i form av arbeids- og utdanningsreiser, funksjonsassistenter og tolketjenester.
- Sikre at ansvaret for varig tilrettelagt arbeid (VTA) er statlig, for å sikre likebehandling over hele landet.
- Tilrettelegge for deltakelse i arbeidslivet. Eldre som ønsker å jobbe skal ha mulighet å delta lenger i arbeidslivet.
- Jobbe for at flere med funksjonsnedsettelser kommer i arbeid og beholder arbeidstilknytningen sin gjennom riktig tilrettelegging, blant annet gjennom arbeidsmarkedsbedrifter, styrking av VTA-plasser og retten til reserverte avtaler i det offentlige.
- Jobbe for tiltak mot diskriminering og ulike former for sosial ekskludering av personer med funksjonsnedsettelser i skole, arbeid og i samfunnet ellers.

MDG

- Legge til rette for at flere med nedsatt funksjonsevne skal kunne delta i arbeidslivet.
- Styrke NAV for å sikre bedre oppfølging av brukere som følges opp av veileder.
- Pålegge offentlige virksomheter å ansette en viss andel personer med redusert arbeidsevne.

Rødt

- Øke kapasiteten på NAV-kontorene, samt ha gode retningslinjer for å kunne hjelpe til med å legge opp rett løp for folk som skal komme seg tilbake i arbeid igjen. Styrke ordningen med VTA (Varig tilrettelagt arbeid) og IA (Inkluderende arbeidsliv).
- Beskytte eldre arbeidstakere, samt følge ansiennitetsprinsippet ved oppsigelser og innskrenkninger i bedriften.
- Få tilbake offentlig arbeidsformidling. Det må stilles krav til bedriftene om å ansette langtidsledige.
- Ivareta spesialkompetansen til arbeidsinnvandrere, asylanter og øvrig minoritetsbefolkning ved å forenkle systemet for videreutdanning i tråd med norske fagnormer, vektlegge opparbeidet ansiennitet fra utlandet i større grad, samt senke terskelen og tilrettelegge for å tre inn i arbeidslivet med spesialkompetanse fra utlandet.
- Øke NAVs kompetanse på arbeidshjelpemidler for funksjonshemmede slik at arbeidstakere som blir funksjonshemmet lettere beholder arbeidet og at funksjonshemmede enklere kommer i arbeid.

Likestilling i arbeidslivet

Ap

- Opprette et forpliktende trepartssamarbeid for likestilling i arbeidslivet.
- Styrke likestillingsloven og aktivitets- og redegjøringsplikten og gjøre den mer hensiktsmessig
- Sørge for at de som har diskriminert, kan ilegges en økonomisk sanksjon, også når diskrimineringen ikke er gjort med hensikt. Det skal gis fri rettshjelp i saker der Likestillings- og diskrimineringsnemnda mener det er rimelig.
- Styrke likestillingssentrene.
- At staten som eier stiller krav til planer for å få flere kvinnelige sjefer, og at valgkomiteene i statlig eide selskaper skal bestå av minst 40 prosent kvinner.
- Styrke satsingen på statlig lederopplæring og kreve at det skal være minst 40 prosent kvinner i statlige lederopplæringsprogrammer.
- At likestillings- og diskrimineringsnemnda skal få myndighet til å fastsette oppreisning i saker innenfor arbeidslivet.
- Jobbe for bedre kjønnsbalanse i utdanningsvalg og arbeidsliv.
- Øke fedrekvoten til minst 14 uker, og sørge for en tredeling av permisjonstiden.
- Avvikle kontantstøtten. Familier som har søkt om barnehageplass, kan motta ventestøtte fra foreldrepermisjonen tar slutt til barnehageplass tilbys.

Høyre

- At større virksomheter skal pålegges å omtale lønnsstatistikk for kvinnelige og mannlige ansatte i sin årsrapport.
- Fjerne skattekasse 2 for å styrke incentivene til å jobbe og for å bidra til mer likestilling i samfunnet.
- Øke engangsstøtten til unge foreldre som ikke har opparbeidet seg rettigheter i arbeidslivet.
- Foreldre skal ha selvstendig opptjeningsrett til foreldrepermisjon.
- Fjerne kravet om at fedre må gi en skriftlig begrunnelse for hvorfor de skal ta ut permisjon av felleskvoten.
- Gjøre det enklere å ta ut permisjonen slik det passer den enkelte familie, for eksempel gjennom økt mulighet for gradert permisjonsuttak og mulighet til å ta ut permisjonsdager sammen som en del av fellesperioden.
- At dagens fordeling av permisjonstiden videreføres.
- Beholde en kontantstøtte, men vurdere dagens innretning.

Frp

- Fjerne lovformuleringer som pålegger kvotering.
- Ha et likestilt foreldreskap og likestilt omsorgsrett.

- Fødselspermisjon og foreldrepenger skal videreføres, med en selvstendig opptjenings- og uttaksrett for begge foreldre.
- Hvem av foreldrene som skal være hjemme med barnet og hvor lenge, bestemmes av foreldrene selv. Ved småbarnsadsopsjon gjelder samme permisjonsregler som ved fødselspermisjon.
- Statlig barnetrygd og kontantstøtte erstattes av kommunale barnetrygd og kontantstøtte. Det innebærer at man må være bosatt i en kommune for å motta ytelsene. Ytelsene skal være rettighetsbasert, og overføres øremerket fra staten til kommunene.

KrF

- Støtte bruk av moderat kjønnskvoltering der arbeidsgiver kan prioritere søkere basert på kjønn for å oppnå bedre kjønnsbalanse på arbeidsplassen, såfremt søkerne ellers stiller tilnærmet likt med andre kvalifikasjoner.
- Bruke moderat kvotering for å øke andelen menn i yrker med omsorg og undervisning for barn.
- Opprette et eget trepartssamarbeid for økt likestilling med partene i arbeidslivet.
- Utvide statens eierprinsipper for god eierstyring til også å gjelde mål om likestilling.
- Styrke satsingen på statlig lederopplæring og kreve at det alltid skal være minst 40 prosent kvinner i alle statlige lederopplæringsprogrammer.
- Staten må ta et ansvar gjennom å ha som mål at minst 40 prosent av selskapene der staten har eierandel skal ha kvinnelig styreleder, og at minst 40 prosent av lederne på alle nivåer i staten skal være kvinner.
- Ha krav i alle offentlige virksomheter om redusert bruk av deltidsstillinger.
- Innføre en ordning med pappapermisjon for studenter.
- Gi far rett til uttak av fedrekvote uavhengig av mors yrkesaktivitet.
- NAVs refusjon av foreldrepenger til arbeidsgiver skal følge eventuelle lønnsøkninger i løpet av permisjonstiden.
- Større virksomheter skal pålegges å omtale lønnsstatistikk for kvinnelige og mannlige ansatte i virksomhetenes årsrapport.
- Øke foreldrepermisjonen med fire uker ved 100 prosent lønn og fem uker ved 80 prosent lønn, og at den økte permisjonstiden kan tas ut frem til barnet fyller 10 år.
- Øke kvotene til 14 uker for hver av foreldrene og 3 uker før fødsel til mor.
- Sikre alle fedre rett til to ukers lønnet permisjon ved fødsel eller omsorgsovertakelse.
- Gi foreldre som får barn med mindre enn 2 års mellomrom minst like mye foreldrepenger i den andre som i den første foreldrepermisjonen.
- Øke kontantstøtten for barn mellom 1 og 2 år.

Sp

- Arbeide mot all diskriminering i arbeidslivet i forbindelse med svangerskap og fødsel.
- Legge til rette for en heltidskultur i arbeidslivet. Alle de som ønsker det, bør hvis mulig få tilbud om heltidsstilling.
- Legge til rette for arbeidstidsreformer for kvinner og menn som gir rom for

omsorgsarbeid.

- Jobbe for at foreldrepermisjonen tredeles med 1/3 til hver av foreldrene – og den siste tredjedelen til valgfri fordeling mellom dem. 14 ukers fedrekvote/pappapermisjon gjeninnføres, som et steg på veien til tredelt permisjon.
- Gi fedre selvstendig opptjeningsrett når det gjelder foreldrepermisjon og pappapermisjon/fedrekvote.
- Arbeide for at permisjonsregelverket i større grad tar hensyn til selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere som ikke har mulighet til å ta ut permisjon sammenhengende.
- Styrke Likestillings- og diskrimineringsombudets rolle.
- Sikre bedre kjønnsbalanse i topp- og mellomledersjiktet i høyere utdanning.
- Arbeide for at ledergrupper i selskapene der staten har eierandel, direktorater og statsetater skal bestå av minst 40 prosent av begge kjønn. Kvotering kan tas i bruk for å nå dette målet.
- Arbeide for at begge kjønn skal være representert med minst 40 prosent av lederne på de øverste nivåene i staten.
- Styrke innsatsen for å rekruttere flere menn til helse- og omsorgsfagene.
- Gå mot forslaget om å slå sammen likestillingsloven og diskrimineringslovene til én lov.
- Videreføre den målrettede kontantstøtteordningen for barn mellom ett og to år. Det betyr differensierte satser der mest støtte går til foreldre med barn i aldersgruppen 12–18 måneder.

V

- Be partene i arbeidslivet bidra til å rette opp lønnsforskjellene mellom kjønnene ved å utforme en tidsplan for når dette skal skje.
 - Kreve at ledergruppene i statlige selskaper, direktorater og statsetater skal bestå av 40 prosent av begge kjønn.
 - Utarbeide kjønnsnøytrale yrkestitler.
 - Utvide pappapermisjonen for å sikre likere rettigheter til familiepermisjon.
 - Erstatte kontantstøtte med ventestøtte.
- at foreldrepermisjonen bør deles i tre, hvor begge foreldrene får 15 uker hver, mens 16 uker fordeles fritt med likedeling som utgangspunkt.
- Far skal få lik rett til opparbeiding av foreldrepenger basert på eget arbeidsforhold og inntekt, uavhengig av mors rettigheter.
 - Fedre skal ha 2 uker betalt omsorgspermisjon i forbindelse med fødsel.
 - Gi far rett til å være hjemme samtidig med mor i forbindelse med flerlingfødsler, i 2 uker før fødsel og 12 uker etter. I tillegg gi flerlingforeldre ti uker ekstra permisjonskvote til fri fordeling.
 - Aleneforeldre med flerlinger skal ha krav på ekstra støtte i 12 uker etter fødsel og ti uker lenger permisjonskvote.
 - Byråkratiske hindre som gjør det mer komplisert for far å ta foreldrepermisjon i fellesperioden skal fjernes.
-

- Økonomiske incentiver til foreldre for ikke å ta foreldrepermisjon ikke skal være tillatt.

SV

- Sikre lovfestet og reell rett til heltid, og frihet gjennom turnusordninger som gjør det mulig å kombinere familieliv og heltidsarbeid. Det offentlige skal fremme heltidskultur som arbeidsgiver.
 - Det fastsettes forpliktende likelønnsplaner i alle offentlige virksomheter.
 - Styrke retten til fast stilling. Fast tilknytning til arbeidslivet påvirker indirekte mulighetene kvinner har til å oppnå ansiennitet og lederstillinger siden graviditet og fødsel gjør at kvinner har større behov for å ha en fast tilknytning til arbeidet.
 - Jevne ut lønnsforskjeller. Alle som arbeider fulltid skal ha en anstendig levestandard. SV vil opprette en lavlønnkommisjon som skal utrede hvordan lønningene i lavlønnsyrker kan økes.
 - Jobbe for likelønn. SV vil fremme støtte til avtaler mellom partene i arbeidslivet som fremmer likestilling og initiativer som fremmer likelønn.
 - Bruke kvotering som virkemiddel når det er nødvendig for å sikre likestilling og mangfold i arbeidslivet.
 - Arbeide for endringer i yrkessykdomsregelverket slik at de kvinnedominerte arbeidsplassene har de samme rettighetene og den samme kompensasjonen som de mannsdominerte yrkene.
 - Ha hele og faste stillinger og lik lønn for likt arbeid. En sentral del av en plan for å nå målet om likelønn vil være å utvide rammene for lønnsoppgjørene i offentlig sektor – en statlig likelønnsrett. Økonomisk uavhengighet er en forutsetning for likestilling.
 - Innføre foreldrepenger for alle, ved at det innføres en minsteytelse for foreldrepenger på to ganger grunnbeløpet i folketrygden fordelt over 49 uker for familier uten egen optjening.
 - Sikre far eller medmor rett til to ukers lønnet permisjon ved fødsel utenom fedrekvote.
 - At alle fedre/medmødre skal gis selvstendig uttaksrett, i første omgang til permisjon tilsvarende fedrekvoten.
 - Bedre permisjonsordninger for flerlingfamiliene, gjennom lengre permisjon som kan tas ut samtidig med to voksne hjemme, ved å gi familier som får trillinger eller flere dobbel fødselspermisjon og ved å gi to uker fri ved fødsel per fødte barn. Også familier som adopterer søsken bør få styrkede rettigheter.
 - Reversere kutt i foreldrepermisjonen. Mor og fars/medmors kvote skal økes med fire uker hver.
 - Ha en mer fleksibel foreldrepermisjon ved å gi mulighet til å ta ut permisjon med 90 prosent lønn i tillegg til dagens ordninger med 80 og 100 prosent lønn.
 - Sikre kvinner med premature barn rett til sykemelding i stedet for permisjon frem til termintidspunktet.
 - Innføre en ventestønad. SV vil avskaffe kontantstøtten og bruke pengene til en ventestønad for foreldre til barn som ikke har fått barnehageplass.
 - Styrke diskrimineringsvernet og videreføre aktivitets- og redegjøringsplikten, samt sørge for at familieliv og personlige forhold skal gjelde for samtlige grunnlag i diskrimineringslovgivningen.
-

- Sikre at Likestillings- og diskrimineringsombudet skal være en uavhengig institusjon, og skal ha en pådriver- og håndhevingsrolle av forbudet mot trakassering og diskriminering.
- Likestillings- og diskrimineringsnemnda skal kunne tilkjenne oppreisning og bøtelegge for diskriminering. Økonomiske sanksjoner må også kunne ilegges når diskriminering ikke er gjort med hensikt. Ombudet og nemnden bør ha juridisk kompetanse til å vurdere og håndheve forbudet mot seksuell trakassering på lik linje med de andre trakasseringsforbudene.

MDG

- Arbeide aktivt mot diskriminering i arbeidslivet.
- Praktisere prinsippet om lik lønn for arbeid av lik verdi, og utrede ulike lønnsutjevnerende tiltak til fordel for kvinnedominerte yrker.
- Foreldrepermisjon og foreldrepenger skal ta utgangspunkt i begge foreldres inntekt. (eks. man slår sammen inntektene for begge parter og deler med 2).
- Reversere regjeringens kutt i fedrekvoten og innføre reell tredeling av foreldrepermisjonen.
- Alle yrkestitler innen offentlig sektor skal være kjønnsnøytrale.
- Fjerne skatteklasser 2 for ektepar.

Rødt

- Få vedtatt en egen likelønnsrett utenfor rammen i tariffoppgjøret for å heve kvinners lønn og for å utjevne lønnsulikhetene.
- Sikre at gravide ikke diskrimineres i arbeidslivet.
- Innføre reell likestilling av skift- og turnusarbeid.
- Fjerne kontantstøtta.
- Styrke mulighetene til utdanning for eneforsørgere.
- Sørge for at trygde- og pensjonsregler ikke skal virke diskriminerende for kvinner.
- Arbeide for selvstendig opptjening av fødselspenger for begge foreldre.
- Øke omsorgspermisjon til 4 uker i forbindelse med fødsel.
- Utvide fødselspermisjonen til 52 uker med full lønn. Mor skal sikres 3 uker før termin og 14 uker etter fødsel. 6 av disse skal være sammenhengende og tas umiddelbart etter fødsel. Far/medmor har krav på 14 uker. Resten av permisjonen kan deles mellom mor, den andre forelderen eller annen omsorgsperson.
- Arbeide for at begge foreldre kan ta ut permisjon og foreldrepenger samtidig ved flerlingefødsler.
- Arbeide for at retten til foreldrepenger ved fødsel og adopsjon også skal gjelde for foreldre som mottar ulike trygdeordninger.
- Radikal kjønnskvolter og øremerking av stillinger og utdanningsplasser for kvinner og menn.

Arbeidslivsrelaterte stønader

Ap

- Opprettholde arbeidstakernes rettigheter i sykelønnsordningen.
- Bedre planlegging, oppfølging og gjennomføring av ordningen med Arbeidsavklaringspenger slik at flere kommer tilbake i arbeid.
- Økt bruk av gradert uføretrygd.

Høyre

- Sette ned et utvalg som vurderer sykelønnsordningen.
- Gjennomføre en harmonisering og forenkling av trygdesystemet, herunder å utrede muligheten for en sammenslåing av dagpenger og arbeidsavklaringspenger (AAP) for å sikre fleksibilitet og hindre negative incentiveffekter i trygdesystemet.
- At gradering skal være hovedregelen ved mottak av helserelaterte ytelser og ved sykemelding, og sikre at de som kan og vil jobbe, får mulighet til å bruke restarbeidsevnen sin.
- Gi mottagere av offentlige ytelser større mulighet til å ta studiepoenggivende utdanning.

Frp

- At man i langt større grad tar utgangspunkt i den enkeltes arbeidsevne.
- Opprettholde rett til tidsbegrenset sykelønn for pleie av sine nærmeste ved alvorlig sykdom.
- Åpne for en utvidet sykelønnsordning for alvorlig sykdom.
- Utrede en tidskontoordning som kan bidra til at mennesker med alvorlig diagnose har bedre muligheter til å komme tilbake til arbeid.
- Lovfeste regler som regulerer permitteringsadgang.
- Justere permitteringsordningene i takt med arbeidsmarkedet.
- Innføre et øvre tak på hvor mye man kan få i samlet sosiale ytelser.
- Innføre en mer realistisk gradering for å komme inn i uføreordningen.
- At det innføres en hovedregel om at ingen under 40 år skal gis varig uførestønning, med mindre det er helt åpenbart, at de aldri vil kunne delta i arbeidslivet.
- Arbeide for å øke tilleggspensjonsopptjeningen for dem med ytelsen ung ufør.

KrF

- Videreføre og fornye en avtale om inkluderende arbeidsliv med partene i arbeidslivet, men med mulighet for endringer i den økonomiske ansvarsfordelingen mellom stat, arbeidsgivere og arbeidstakere i sykelønnsordningen dersom vedtatte målsettinger om redusert sykefravær ikke nås.
 - Det skal være summen man tjener, og ikke antall timer man jobber, som skal danne
-

grunnlaget for graderingen av dagpenger dersom man er delvis arbeidsledig.

- Samordne trygdeordningene bedre slik at de fremmer lyst og mulighet til å arbeide.

Sp

- Sykelønnsordningen blir videreført på dagens nivå og forbedres for selvstendig næringsdrivende.

- Støtte uførereformen, som gir mer fleksibilitet for dem som har restarbeidsevne.

- Permanente ytelser, som uføretrygd, skal ikke gis til personer som har lidelser som kan ventes å gå over eller som kan kureres.

- Som hovedregel fjerne muligheten til å bli varig uføretrygdet for dem som er under 30 år.

V

- Gi arbeidsgiver et medansvar for finansiering av hele sykepengeperioden uten at den totale økonomiske byrden skal øke.

- Utrede en reform med jevnere satser for arbeidsledighetstrygd og helse relaterte ytelser som uføretrygd, arbeidsavklaringspenger (AAP) og sykelønn.

- Innføre en moderat egenandel i sykepengeordningen.

- Korte ned perioden med arbeidsavklaringspenger og bruke eventuelle besparing på tiltak for å få flere tilbake i arbeid.

- Utrede en reform der hovedregelen er tilpasset arbeid, ikke passive ytelser, og der kommunene får et særlig ansvar som arbeidsgiver i siste instans.

SV

- At uføretrygden holder et nivå som hindrer fattigdom og at barnefamilier og unge uføre gis mer støtte enn i dag. Det skal lages en kompensasjonsordning for dem som tapte på endringene i uførereformen, og barnetillegget skal tilbake til samme nivå som før det borgerlige flertallet gjennomførte kutt i ordningen.

- Åpne for å ta utdanning i perioder der man mottar dagpenger, slik at man kan være i aktivitet i perioder med arbeidsløshet.

- Forenkle dagpengeregulverket slik at gjennomsnittsberegning av tidligere arbeidstid fører til at det lønner seg å jobbe.

- Minsteytelsene i folketrygden økes, slik at folketrygden sikrer et anstendig livsopphold.

- Sikre gode barnetillegg i ytelser i folketrygden, som dagpenger, uføretrygd og arbeidsavklaringspenger.

MDG

- Åpne for uføretrygding i mindre brøker enn 50 prosent.

- Utrede ordninger for borgerlønn tilpasset norsk kontekst og gjennomføre pilotforsøk for å samle erfaringer om virkning og innretning.

- Endre dagpengeordningen til også å omfatte personer som har mindre deltidsstillinger.

Rødt

- Forsvare sykelønnsordninga. Ingen nye byrder på folk med dårlig helse og ingen nye byrder på bedrifter som har dem ansatt.
- Uføres pensjon skal være pensjon, ikke stønad. Leger, ikke saksbehandlere, skal vurdere uførhet og uføregrad.
- Uførepensjonister skal skattes som pensjonister og ikke rammes av levealdersjustering.
- Uføre skal fortsatt få barnetillegg og andre tilleggssytelser uten inntektstak på samlet pensjon og barnetillegg
- Rødt går imot alle forslag om å kutte i sosialhjelp eller arbeidsavklaringspenger
- Ingen skal miste dagpengene uten å ha fått tilbud om jobb eller utdanning
- Barnetillegget for mottakere av arbeidsavklaringspenger heves til samme nivå som og reguleres i samsvar med barnetillegget for de som er varig uføretrygda.
- Forsøksordning med samfunnslønn. Dette vil på sikt kunne erstatte sosialhjelp, studielån og flere trygdeordninger. En slik samfunnslønn må som et minimum følge anbefalingene fra SIFO.

Sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

Ap

- Utforme en ny handlingsplan for å bekjempe sosial dumping, arbeidslivskriminalitet og svart arbeid, med sikte på å gjenopprette balansen i trepartssamarbeidet og styrke organisasjonsgraden i norsk arbeidsliv.
 - Presisere at arbeidsmiljølovens formål også er å legge grunnlag for et seriøst og organisert arbeidsliv.
 - Videreutvikle bransjeprogrammer mellom partene i arbeidslivet og staten mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.
 - Styrke det lovfestede varslingsvernet.
 - Starte et arbeid med sikte på at sentrale ILO-konvensjoner skal tas inn i menneskerettsloven.
 - Ta initiativ til å utvikle norsk og internasjonalt regelverk for å sikre at de ansatte i tungtransporten får forsvarlige og verdige arbeidsforhold.
 - Stille krav om lærlinger, egne ansatte, maksimumsgrense på antall kontraktsledd, fagarbeidere og ryddige lønns- og arbeidsvilkår ved offentlige anbud og sørge for at slike krav blir etterlevd.
 - Gjennomgå regelverket for inn- og utleie av arbeidskraft slik at det støtter opp om et trygt og godt arbeidsliv med faste ansettelser, og sørge for at tilsynene kan håndheve regelverket og følge opp brudd på en effektiv måte. Regulere bemanningsbransjen strengere og sørge for at regelverket blir fulgt
 - Styrke allmenngjøringsordningen og gjøre det enklere å ta den i bruk, blant annet ved å forenkle dokumentasjonskravet.
 - Utvide solidaransvar til også å omfatte bestiller og utvide ansvarets lengde til seks måneder.
 - Sikre arbeidstakernes behov for vern, medvirkning og grunnleggende bedriftsdemokratiske prinsipper i ulike eierkonstruksjoner og sørge for at HMS-ansvar blir tydeligere plassert og ivaretatt i ulike eierkonstellasjoner.
 - Sørge for at særlig sårbare grupper som unge, midlertidig ansatte og utenlandske arbeidere får tilstrekkelig opplæring i språk, arbeids- og sikkerhetskultur, og sammen med partene utforme tiltak som kan gi arbeids- og tjenesteinnvandrere grunnleggende kunnskaper om den norske arbeidslivsmodellen og om norsk fagbevegelse.
 - Utrede muligheten for å stille krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i norske farvann og på norsk sokkel. Ved gjennomslag for slike krav vil vi sammen med partene diskutere ordninger og lovverk for å implementere norske lønns- og arbeidsvilkår i norske farvann og på norsk sokkel.
 - Etablere flere tverrfaglige sentre mot arbeidslivskriminalitet, med mål om senter i hvert politidistrikt -Gi Arbeidstilsynet og Petroleurstilsynet mer ressurser og bedre virkemidler og øke deres samarbeid med andre offentlige etater.
 - Bidra til at Politiet, Arbeidstilsynet, Skatteetaten og NAV gjennomfører flere uanmeldte tilsyn i spesielt utsatte bransjer.
-

Høyre

- Sikre at kampen mot arbeidslivskriminalitet og sosial dumping blir prioritert av berørte etater, satse på de samlokaliserte sentrene som en spydspiss i kampen mot arbeidslivskriminalitet og sikre bedre informasjonsdeling.
- Øke bevisstheten hos offentlige innkjøpere i stat og kommune om deres ansvar for å bidra til et seriøst arbeidsliv gjennom sine anskaffelser.
- Styrke det internasjonale samarbeidet mot grenseoverskridende arbeidslivskriminalitet.
- Gjøre lønnsinndrivelse til en del av ordningen med fri rettshjelp for å styrke kampen mot useriøse aktører.

Støtte opp under flere treparts-bransjeprogrammer i områder som har problemer med dårlige arbeidsvilkår.

Frp

- Det er viktig å ha et skatte- og avgiftssystem som favner bredt, har lavt nivå, blir respektert og gjør at alle på en fornuftig måte bidrar til å finansiere offentlige oppgaver. Bekjempelse av svart arbeid må i så måte være en prioritert oppgave for myndighetene.
- Innføre et ROS- og ROT-fradrag for utførelser av tjenester i hjemmet.

KrF

- Iverksette flere tiltak for å bekjempe svart økonomi og skatteunndragelse.
- Alle store byer skal ha en helhetlig handlingsplan for bekjempelse av menneskehandel og vår tids slaveri.
- Ha nasjonale informasjonskampanjer om vår tids slaveri i de største byene.
- Samarbeidet mellom relevante aktører som Skatteetaten, politiet, NAV og Arbeidstilsynet må styrkes.

Sp

- At innsatsen mot svart arbeid, sosial dumping og skatte- og avgiftsunndragelser intensiveres.
- Utrede innføring av ROT-fradrag.
- Arbeide for et godt regulert arbeidsliv uten sosial dumping og tilføre Arbeidstilsynet, NAV, Politiet, Skatteetaten, UDI og Petroleumstilsynet ressurser til å følge opp kampen mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet.

V

- Innføre nasjonal minstelønn som virkemiddel for å motarbeide sosial dumping.
- Utvikle effektive systemer for å bekjempe uakseptable lønns- og arbeidsvilkår.
- Styrke Arbeidstilsynets og Økokrims innsats mot arbeidslivskriminalitet, bl.a. ved å opprette flere senter mot arbeidslivskriminalitet.

SV

- Styrke arbeidet mot arbeidslivskriminalitet og tvangsarbeid. SV vil styrke Arbeidstilsynet, NAV, Skatteetaten og Økokrim, i tillegg til å etablere flere senter mot arbeidslivskriminalitet.
- Sikre tettere oppfølging av tiltak i NAV, slik at personer ikke blir utnyttet som gratis arbeidskraft i langvarige praksisplasser.
- Motarbeide sosial dumping. Innføre mye sterkere krav for å hindre sosial dumping ved offentlige innkjøp, etter inspirasjon av Telemarksmodellen.
- Forby hemmelige sluttavtaler i arbeidslivet. Vi må ha et åpent arbeidsliv hvor de kollektive avtalene ligger til grunn, ikke individuelle og hemmelige avtaler som tildekker ulovlig adferd, og overgrep etter varsling.
- Styrke vernet av varslere. De som varsler om lovbrudd og uetisk oppførsel skal ha et særskilt vern mot gjengjeldelse, trakassering og oppsigelse. SV vil opprette et eget varslersombud på nasjonalt nivå.
- Kravene til å dokumentere behovet for allmenngjøring av tariffavtaler reduseres. SV mener allmenngjøring av tariffavtaler er en viktig sikkerhetsmekanisme for arbeidstakere som ikke er omfattet av tariffavtaler, og ønsker å senke terskelen for å kunne ta dette i bruk.

MDG

- Styrke tiltak mot svart arbeid og arbeidskriminalitet.
- Videreføre prinsippet om allmenngjøring av tariffavtaler.
- Støtte tiltak for å bekjempe sosial dumping knyttet til arbeidsinnvandring.

Rødt

- Alle arbeidsinnvandrere ønskes velkommen til Norge på norske lønns- og arbeidsvilkår eller bedre.
 - For oppholdstillatelse i Norge kreves ansettelse og en arbeidskontrakt med lønns- og arbeidsvilkår etter norske tariffavtaler. Kravet til lønns- og arbeidsvilkår etter norske tariffavtaler gjelder også den som leverer tjenester til Norge gjennom utstasjonering fra andre EØS/EU land.
 - Støtte kamper mot nedbemanning og utflagging, og kreve nye statlige industriarbeidsplasser for å bekjempe ledighet.
 - For å avdekke sosial dumping må det innføres full innsynsrett uten restriksjoner i lønns- og arbeidsvilkår for tillitsvalgte.
 - Arbeidstilsynet må styrkes for å kunne gjennomføre flere uanmeldte tilsyn og være en etat som er til stede for å beskytte arbeidstakerne på arbeidsplassen. Grove brudd på arbeidsmiljøloven må føre til øyeblikkelig stenging av virksomheten.
 - Politiet må prioritere arbeidslivskriminalitet.
 - Foretaksformen Norskregistrert Utenlandsk Foretak (NUF) må forbys.
 - Transport mot betaling skal fortsatt kreve drosjeløyve. Über er pirattaxi og forbudt. Dette forbudet må opprettholdes.
-

- Fjerne dokumentasjonskravet fra allmenngjøringsloven. Det er opp til tariffparten å bestemme hvor lenge et slikt vedtak skal opprettholdes.
- Forbud mot kabotasjekjøring inntil bransjeavtale og andre virkemidler for å regulere utenlandsk transport i Norge er på plass.
- Gjøre det obligatorisk for alle utenlandske bedrifter og foretak som opererer i Norge å ha yrkesskadeforsikring for alle sine ansatte. Selv om en arbeider er utstasjonert fra utlandet for en kort periode, skal alle være forsikret når de jobber i Norge.
- For å sikre norske lønns- og arbeidsforhold også for dem som jobber til sjøs, ønsker Rødt at det benyttes NOR-registrering framfor NIS.
- Jobbe i fagforeningene for at tariffavtaler blir fulgt. Slå ned på brudd på tariffavtaler, også i uorganiserte bedrifter, der tariffavtalen er allmenngjort

Endringer i offentlig sektor

Ap

- Bremse byråkrativæksten og gjennomføre et taktskifte i digitaliseringen av offentlig sektor.
- Byråkratiserende reformer skal stanses eller avvikes. Vi trenger et taktskifte i digitaliseringen av offentlig sektor.
- Intensivere satsningen på digitalisering av offentlige tjenester.
- Bruken av målstyring i offentlig sektor skal begrenses.
- Færre mål og mindre rapporteringsbyrde skal gi offentlige ansatte mer tid til å gjennomføre faktiske arbeidsoppgaver.
- Legge til rette for digitalisering i stat og kommune for å sikre bedre tjenester.
- Styrke den teknologiske kompetansen i sentrale beslutningsposisjoner slik at regjeringen har et bedre grunnlag for sine beslutninger som omfatter bruk og utvikling av teknologiske løsninger.
- Benytte stordata til bedre offentlige tjenester og næringsutvikling, innenfor personvernets grenser - Ha hovedprinsipp om åpne applikasjongs grensesnitt (APIer) for både funksjonalitet og data i forbindelse med digitalisering av offentlige tjenester.
- Utarbeide en strategi for datasenterindustri i samarbeid mellom stat og kommune.

Høyre

- Stille krav om at nye oppgaver i offentlig byråkrati fortrinnsvis skal løses innenfor eksisterende bemanning.
 - Øke tempoet i digitaliseringen av offentlige tjenester og funksjoner i tett partnerskap med konkurransedrevne private virksomheter.
 - Gjennomgå strukturen i departementene og direktoratene med sikte på å forenkle og avbyråkratisere.
 - Fortsette tidstyvjakten i det offentlige for å fjerne unødig tidkrevende regler og prosedyrer, slik at tid frigjøres til å løse de viktigste oppgavene.
 - Videreføre avbyråkratisering- og effektiviseringsreformen for den statlige forvaltningen og direktoratene.
 - Stille krav til virksomhetene i det offentlige om at digitalisering skal utløse større effektivitet og redusert ressursbehov i tillegg til å gi bedre brukeropplevelser.
 - Øke konkurransen om utførelsen av offentlige oppgaver og sikre at det er like vilkår når private bedrifter og offentlige institusjoner konkurrerer om oppdrag.
 - At på områder hvor det eksisterer velfungerende markeder med private aktører, skal det offentlige utvikle sin tilsvarende virksomhet dersom ikke avgjørende samfunnshensyn tilsier noe annet.
 - Ikke bruke store ressurser på at offentlig sektor skal utvikle IT-løsninger i egen regi der det allerede finnes gode løsninger, eller der private kan gjøre jobben bedre.
 - Sikre innovasjon og konkurranse ved å legge til rette for og videreutvikle fellesløsninger der flere konkurrerende private leverandører kan tilby løsninger, slik det er med
-

påloggingsportalen ID-porten og den sikre digitale postkassen.

Stille krav om forpliktende gevinstplaner ved digitaliseringsprosjekter i staten, slik at det kommer tydelig frem hvordan man skal spare penger når løsningen tas i bruk, og hvilke gevinster innbyggere, næringsliv og andre offentlige virksomheter vil oppleve.

- Basere offentlig innhenting av informasjon på "bare én gang»-prinsippet, slik at innbyggere og bedrifter slipper å bruke tid på å opplyse om data som myndighetene allerede har.
- Innføre krav om elektroniske arkiver for saksbehandling i kommunene.
- Styrke den digitale kompetansen i grupper som har lav digital deltagelse ved å bruke bibliotekene som læringsarenaer samt frivillige organisasjoner og næringsliv.
- Legge opp til mer automatisert saksbehandling i saker som egner seg for det, for å frigjøre ressurser og spare tid for innbyggere og næringsliv.
- Gjøre bruk av innovative offentlige anskaffelser der det er et godt redskap for å utvikle nye og fremtidsrettede løsninger.
- Ta i bruk løsninger i nettskyen der det er det mest effektive.
- Styrke samarbeidet mellom stat og kommune på områder som digital byggesaksbehandling og e-pasientjournaler i eldreomsorg og primærhelsetjeneste.
- Videreutvikle de sentrale digitale registrene og felleskomponentene, som folkeregisteret, matrikkelen, enhetsregisteret og Altinn.
- Sørge for at offentlige IT-løsninger designes slik at sikkerhet og personvern blir innebygget, og ikke er noe man må tilpasse i ettertid.
- Prioritere utviklingen av det digitale indre markedet høyt i vårt samarbeid med EU og styrke det nordiske samarbeidet om digitalisering.
- Videreføre et høyt digitaliseringstempo i offentlig sektor og legge til rette for enda flere digitale selvbetjeningsløsninger.
- Gjennomføre flere samfunnsøkonomisk lønnsomme digitaliseringsprosjekter, blant annet gjennom den statlige medfinansieringsordningen.
- Videreutvikle Altinn slik at næringslivet har én digital kontaktflate til offentlig forvaltning.
- Fornye offentlige databasesystemer slik at næringslivet kun trenger å rapportere samme informasjon én gang til ett sted.

Frp

- Gjennomføre en forenklingsreform for å modernisere offentlig sektor.
- Sikre den private eiendomsretten.
- Sikre retten til fritt brukervalg.
- Jobbe videre med å gjennomgå alle offentlige tilsynsordninger for å sikre effektivisering og økt kvalitet.
- Gjøre Lov om offentlige anskaffelser mer fleksibel.
- Kostnader ved offentlige utredninger, utvalg og lignende skal synliggjøres.
- Redusere krav om sidemål i staten.
- Gjennomgå statsforvaltningen med sikte på å redusere antall direktorater, foreta forenklinger og avbyråkratisering for å frigjøre ressurser som kan brukes på en bedre måte

for folk flest.

- Vurdere lokaliseringen av statlige arbeidsplasser utenfor hovedstadsområdet og de største byene.
- Legge ned fylkeskommunene og regioner som selvstendig forvaltningsnivå, og fordele oppgavene mellom kommunene, staten og private.
- Erstatte fylkesmannsembeter med en forvaltningsdomstol.
- Gjennomgå statsforvaltningen med sikte på overføring av oppgaver til kommunene.

KrF

- Arbeide med å avvikle og forenkle lover, forskrifter og rapporteringssystemer.
- Statlige reformer og pålegg må følges opp med tilstrekkelige frie midler.
- Konsultasjonsordningen mellom staten og KS (kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon) skal videreføres og gjøres mer forpliktende.
- Stimulere til større samhandling mellom sektorer og nivåer.

Fortsette overføring av oppgaver, makt og myndighet fra staten til regionalt og kommunalt nivå der dette er hensiktsmessig.

- Justere inntektssystemet for fylkene/regionene slik at dette sikrer at disse settes i stand til å tilby likeverdige og gode tjenester.
- Ha en tilskuddsordning til digitalisering i kommunene for enklere og bedre kommunikasjon med innbyggerne.

Sp

- Flytte oppgaver fra statlig til kommunalt og fylkeskommunalt nivå.
- Stanse veksten i statlige arbeidsplasser og legge særlig vekt på at statlige kompetansearbeidsplasser blir desentralisert.
- Redusere antall ansatte i statsforvaltningen og utrede hvordan man kan bidra til omstilling, reduksjon i antall direktorater og legge grunnlaget for en vellykket utflytting av statlige arbeidsplasser.
- Stanse veksten i statsbyråkratiet og lede ressurser og myndighet til de delene av offentlig sektor som yter tjenester til befolkningen.
- Tilskudd til kommuner og fylkeskommuner i hovedsak gis som frie midler.
- Redusere antallet direktorater og statlige tilsyn.
- Stramme inn og endre retningslinjene for statlig lokalisering, og avskaffe unntaksbestemmelser.
- Redusere krav til internrevisjon i statlige etater til et fornuftig nivå.
- Redusere veksten i støttefunksjoner i DIFI og DSS. Støttefunksjoner bør i større grad delegeres til hver etat.
- Nedskalere det nye regjeringskvartalet.
- Gjennomføre en stor oppgaveoverføring fra statlig regional forvaltning, direktoratene og fylkesmennene til kommunene og fylkeskommunene.
- Styrke arbeidet med forenkling og avbyråkratisering.

- Sammen med KS (Kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon) utvikle gode systemer for IKT, innovasjon, forskning og utvikling i kommunesektoren.
- Forsterke digitaliseringen i offentlig sektor og videreutvikle sentrale digitale registre og felleskomponenter som Matrikkelen, Folkeregisteret, Enhetsregisteret og Altinn. Dette vil styrke tjenestetilbudet, legge bedre til rette for næringslivet og skape mer effektiv drift.
- Ha sterk samkjøring av stat og kommunesektor i digitaliseringsarbeidet.

V

- Redusere detaljstyringen av offentlig forvaltning ved å gi større frihet til å styre arbeidet med grunnlag i hovedmål og forventninger fremfor detaljerte mål og føringer.
- Redusere planleggings- og rapporteringskrav.
- Gjennomgå statlige tilsyn og direktorater med sikte på å overføre mer myndighet og flere oppgaver til relevant folkevalgt nivå-spre statlige arbeidsplasser til flere regioner.
- Lokalisere statlige arbeidsplasser og institusjoner i regionene på en slik måte at de fremmer god lokal byutvikling sikre at digitalisering og digital tjenesteutvikling skal være en viktig del av kommunereformen og andre endringsprosesser i offentlig sektor.
- Tilpasse arbeidsmiljøloven til den fleksibilitet som ny teknologi medfører
- Fortsette digitaliseringen av offentlig sektor basert på åpne plattformer og erfaringsutveksling mellom ulike instanser.

SV

- Gjøre det enklere å logge på det offentlige. Alle innbyggere skal ha en personlig offentlig inngang på nett som gir tilgang til alle statlige og kommunale tjenester med høyt sikkerhetsnivå. Dette skal drives av det offentlige, og ha krav om oppbevaring av data i Norge.
- Lage felles digitale løsninger for kommune og stat. Løsninger som utvikles i offentlig sektor, må kunne brukes som felles løsninger i hele forvaltningen.

MDG

- Ha tillit til fagfolk og begrense detaljstyringen i offentlig sektor.
- Plassere flere nye statlige arbeidsplasser utenfor Oslo for å bidra til regional utvikling i hele landet.
- Sørge for gode medvirkningsprosesser ved flytting av statlige arbeidsplasser.
- Bidra til å bygge lokale fagmiljøer og klynger med utgangspunkt i lokale behov og muligheter.
- Digitalisere alle offentlige tjenester og systemer når det gjør virksomheten mer effektiv uten at det går på bekostning av kvaliteten for brukerne.
- Være pådriver for bruk av digitale løsninger der det gir best tilbud til befolkningen.
- Digitalisere alle innbyggerrettede tjenester som kan digitaliseres, med utgangspunkt i innbyggernes behov.

Rødt

- Desentraliserte oppgaver og overføring av ansvar fra stat til kommune/fylkes-kommune.
- Ingen kommuner eller fylker skal slås sammen uten at det er godkjent gjennom folkeavstemning i hver av de berørte kommunene/fylkene.
- Stopp i sentralisering og svekking av offentlige tjenester; ambulansetjenester, sykehus, offentlige kontor, politi, post, rettsvesen, alarmsentral, brannvesen og Innovasjon Norge. Reversering av allerede gjennomført sentralisering.
- Etablere nye statlige arbeidsplasser i distriktene.
- Ha åpne formater lovbestemt til datalagring og kommunikasjon.
- Forby lukket, proprietær programvare som standard i kommune og stat.